

โครงการช่างเผือกที่ธรรมศาสตร์

รังสรรค์ ณะพรพันธุ์

มหาวิทยาลัยเริ่มเปิดภาคการศึกษาแรกของปีการศึกษา 2525 เมื่อต้นเดือน มิถุนายนที่ผ่านมา นี้ หนุ่มสาวหน้าใหม่ที่สามารถไต่บันไดดาราไปสู่ยอดปรางค์แห่งการศึกษาได้ พากันก้าวสู่รั้วมหาวิทยาลัย คนหน้าเดิมบางคนเริ่มหายหน้าจากชุมชนวิชาการ เพื่อออกไปต่อสู้ ในโลกกว้างหลังจากที่ได้ชื่อว่า 'สำเร็จการศึกษา' แล้ว

เป็นเวลากว่าสิบปีแล้ว ที่ข้าพเจ้าได้เห็นภาพเช่นนี้

นานมาแล้ว ข้าพเจ้าเคยสนใจศึกษาดูว่า ใครกันบ้างที่ประสบความสำเร็จในการ ขึ้นไปสู่ยอดปรางค์แห่งการศึกษา และแล้วข้าพเจ้าก็ต้องพบข้อเท็จจริงอันแสนปวดร้าว

โฉมหน้าของนักศึกษามหาวิทยาลัย

มีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐอยู่อย่างน้อย 3 ประการ คือ

ประการแรก นักศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐส่วนใหญ่เป็นคนกรุงเทพมหานคร ข้าพเจ้าได้เฝ้าดูสถิตินักศึกษาที่สามารถผ่านการคัดเลือกเข้าสถาบันอุดมศึกษาของรัฐได้ปีแล้ว ปีเล่า และพบว่า ประมาณร้อยละ 50 ของผู้ประสบความสำเร็จเหล่านี้มีภูมิลำเนาอยู่ใน กรุงเทพมหานคร ในบางปี อัตราส่วนดังกล่าวนี้จะสูงกว่า 50% เสียด้วยซ้ำ ทั้งที่กรุงเทพมหานคร มีประชากรคิดเป็นเพียงประมาณร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั่วประเทศเท่านั้น ระบบอุดมศึกษาของรัฐจึงเป็นระบบการศึกษาสำหรับคนกรุงเทพฯโดยแท้

ประการที่สอง เมื่อตรวจสอบดูว่า ครอบครัวของนักศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐ ประกอบอาชีพอะไร หรือมาจากภาคเศรษฐกิจใด ข้าพเจ้าพบว่า ผู้ที่มาจากครอบครัวที่ประกอบ อาชีพการเกษตรมีอยู่เพียง 5-8% ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมด ทั้งที่ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรมมีถึงร้อยละ 75 ของจำนวนครัวเรือนทั่วประเทศจึงเป็นอันสรุปได้ว่า ระบบอุดมศึกษา ของรัฐมิได้มีขึ้นเพื่อลูกชาวไร่ชาวนาชาวนา

ประการที่สาม เมื่อพิจารณาถึงฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนักศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐ ข้าพเจ้าพบว่า ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะดีและฐานะปานกลาง

ส่วนผู้ที่มาจากครอบครัวที่มีฐานะยากจนมีไม่ถึง 5% ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมด ทั้งๆที่จากการศึกษาของ ดร.เอื้อยอัศตรา มีสุข โดยใช้ข้อมูลจากการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมปี 2518/19 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า จำนวนครอบครัวยากจนมีถึงร้อยละ 33 ของจำนวนครัวเรือนทั่วประเทศ จึงเป็นอันสรุปได้ว่า ระบบอุดมศึกษาของรัฐมิได้มีขึ้นเพื่อคนจน

ธรรมศาสตร์ดินแดนแห่งธรรม?

แม้ว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะได้ชื่อว่าเป็นสถาบันที่ประสิทธิ์ประสาทศาสตร์แห่งความเป็นธรรม แต่ธรรมศาสตร์ก็ได้แตกต่างจากมหาวิทยาลัยอื่นๆในข้อที่ว่า โอกาสของประชาชนที่จะเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มิได้มีโดยทัดเทียมกัน

ส่วนใหญ่ของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นคนกรุงเทพฯ และมาจากครอบครัวที่มีฐานะดีและปานกลาง ผู้ที่มาจากครอบครัวยากจนก็ดี หรือมาจากครอบครัวที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ดี ยากที่จะสอบเข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้

ยิ่งไปกว่านั้น ในขณะที่รัฐบาลต้องใช้จ่ายในการจัดการศึกษาให้แก่ศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประมาณคนละ 7,000 - 8,000 บาทต่อปี แต่นักศึกษามหาวิทยาลัยดังกล่าวกลับเสียค่าเล่าเรียนเพียงประมาณคนละ 1,635 บาทต่อปี คิดเป็นร้อยละ 20 - 23 ของรายจ่ายต่อหัวเท่านั้น โดยที่ภาระส่วนใหญ่ตกแก่ประชาชนผู้เสียภาษีอากรโดยทั่วไป ซึ่งมีได้รับประโยชน์จากบริการอุดมศึกษาของรัฐ

ทางเลือกในการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้มีอยู่อย่างน้อย 2 ทาง

ทางที่หนึ่งก็คือ การเพิ่มอัตราค่าเล่าเรียนเพื่อให้ผู้ที่รับบริการอุดมศึกษาจากรัฐเป็นผู้รับภาระรายจ่ายโดยตรงในสัดส่วนที่เพิ่มขึ้น

ส่วนทางที่สองก็คือ การเปลี่ยนแปลงระบบการคัดเลือกนักศึกษาเข้ามหาวิทยาลัย เพื่อให้มีความเสมอภาคในโอกาสแห่งการศึกษามากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มคนผู้เสียเปรียบได้มีโอกาสในการศึกษาต่อถึงระดับอุดมศึกษามากยิ่งขึ้น

ในปี 2519 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์สมัยที่ศาสตราจารย์ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์เป็นอธิการบดีได้ตกลงใจที่จะเลือกหนทางที่สอง โดยการให้โควต้าแก่นักเรียนผู้ยากจนจากเขตจังหวัดที่มีโอกาสแห่งการศึกษาต่ำกว่าเขตจังหวัดอื่นๆ ทั้งนี้ นักเรียนที่เข้ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตามระบบโควตาดังกล่าวนี้จักได้รับทุนการศึกษาจากมหาวิทยาลัย โดยพิจารณาจากฐานะทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

แต่แล้วเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ก็ทำให้หนทางแห่งการปฏิรูปตีบตัน โครงการทุกโครงการของอาจารย์ป๋วย ถูกเก็บใส่ลิ้นชัก อย่างน้อยที่สุดก็ด้วยข้อสงสัยที่ว่า จะเป็นโครงการที่เป็นภัยต่อความมั่นคงแห่งชาติ

ระยะทางพิสูจน์ม้า กาลเวลาพิสูจน์คน

ในสมัยที่ศาสตราจารย์ประสาทน์ อวยชัย ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็ได้ดำเนินโครงการต่าง ๆ ที่ดำรงขึ้นในสมัย ดร.ป๋วย ออกมาบัดนี้ ไม่ว่าจะเป็นโครงการสำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย โครงการศูนย์หนังสือฯ รวมตลอดจนโครงการข้างเผือก

โครงการข้างเผือก

ในปีการศึกษา 2524 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มให้โควต้าในการเข้ามหาวิทยาลัยแก่นักเรียนจากเขตจังหวัดที่ยากจนรวม 3 จังหวัด คือ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และอุบลราชธานี จำนวนนักศึกษารับเข้าตามระบบโควต้าในปีแรกนี้มีไม่เกิน 50 คน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่งเพื่อบริหารโครงการ 'ข้างเผือก' นี้โดยเฉพาะ ฐานะทางเศรษฐกิจเป็นเกณฑ์การคัดเลือกสำคัญ รองลงมาได้แก่ ศักยภาพและความสามารถในการศึกษาต่อ

กระบวนการคัดเลือกเริ่มด้วยการทดสอบความถนัด โดยผู้สมัครสอบจำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีผลการเรียนอยู่ในอันดับ 10% แรกของโรงเรียน และจำเป็นต้องมีภูมิลำเนาในเขตจังหวัดทั้งสามที่กล่าวข้างต้น

หลังจากนั้น คณะกรรมการก็จะออกไปสัมภาษณ์นักเรียนที่ผ่านการคัดเลือกในรอบแรก แต่ขั้นตอนที่สำคัญที่สุดก็คือ การออกไปเยี่ยมเยียนถึงบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และในขั้นตอนนี้เอง คณะกรรมการจะประมวลข้อมูลเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจ อันเป็นฐานในการจัดสรรทุนการศึกษา

นักศึกษาที่ผ่านการคัดเลือกตามระบบโควต้าทุกคนจะได้รับทุนการศึกษา โดยผู้ที่มีฐานะยากจนจะได้รับเงินทุนจำนวนมากพอที่จะจ่ายค่าเล่าเรียน ค่าอาหาร ค่าเสื้อผ้า ค่าอุปกรณ์การศึกษา ค่าหอพัก และค่าครองชีพอื่นๆ ส่วนผู้ที่ไม่มีปัญหาเศรษฐกิจมากนักอาจได้รับเงินทุนเพียงค่าเล่าเรียนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การณ์ปรากฏว่า นักศึกษาที่รับเข้ามาตามระบบโควต้าในปีการศึกษา 2524 เกือบทั้งหมดมีฐานะยากจน คณะกรรมการจึงจัดสรรเงินทุนให้ถึง 16,000 บาทต่อปี สำหรับผู้ที่มีฐานะยากจนมากที่สุด ส่วนผู้ที่มีฐานะยากจนน้อยที่สุดได้รับเงินทุน 9,200 บาทต่อปี

เงินทุนที่นำมาใช้จ่ายในโครงการข้างเผือกนี้ ส่วนใหญ่ได้มาจากเงินรายได้พิเศษของมหาวิทยาลัย ส่วนที่ได้รับมาจากการบริจาคยังมีไม่มากนัก แม้ว่าผู้บริหารมหาวิทยาลัยจะได้พยายามรณรงค์เรื่องนี้อยู่บ้างก็ตาม

อย่างไรก็ดี ผู้บริหารยุคศาสตราจารย์ประสาทน์ อวยชัย ก็แสดงความกล้าหาญชาญชัยในการปรับค่าเล่าเรียน (ค่าหน่วยกิต) ซึ่งจะมีผลบังคับใช้แก่นักศึกษาที่เข้ามหาวิทยาลัยใน

ปีการศึกษา 2525 นี้ แม้ว่าการเพิ่มค่าเล่าเรียนครั้งนี้จะไม่มากนักก็ตาม (จากหน่วยกิตละ 25 บาท เป็นหน่วยกิตละ 35 บาท) แต่ก็ช่วยผ่อนคลายนิดจำกัดทางการเงินของมหาวิทยาลัยได้ไม่มากนักน้อย

เสียงจากอีสาน

เพื่อร่วมงานของข้าพเจ้าคนหนึ่ง ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ 'ช่างเผือก' โดยตรงได้เล่าให้ฟังว่า เมื่อไม่นานมานี้ ได้มีการพบปะกันระหว่างคณะกรรมการโครงการกับนักศึกษารุ่นแรกที่เข้ามาตามระบบโควต้า เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

นักศึกษาตามโครงการช่างเผือกในรุ่นแรก ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาด้านผลการศึกษา บางคนมีผลการเรียนดีกว่าตัวเฉลี่ยทั้งมหาวิทยาลัยอีก การเงินยังคงเป็นปัญหาใหญ่ของนักศึกษา กลุ่มนี้ บางคนเห็นว่า ทุนการศึกษาที่มหาวิทยาลัยจัดสรรให้อยู่ นั้น ไม่เพียงพอแก่การใช้จ่าย

แต่ส่วนใหญ่เห็นว่า ระบบการทำงานของมหาวิทยาลัยมีส่วนสร้างปัญหาการเงินโดยไม่จำเป็น เพราะการเบิกจ่ายล่าช้ากว่ากำหนดถึง 7-10 วัน จนเป็นปกติวิสัยทุกเดือน ความล่าช้าดังกล่าวนี้ทำให้นักศึกษาบางคนต้องไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อการประทังชีวิตในช่วงที่เงินทุนยังไม่ตกเบิก

ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและการปรับตัวยังคงเป็นปัญหาใหญ่สำหรับนักศึกษาบางคน บ้างก็มีปัญหาในการพูดภาษาไทยกลาง บ้างก็มีปัญหาในการแต่งกาย แต่ส่วนใหญ่มีปัญหาด้านเพื่อน เพราะนอกเหนือจากเพื่อนชุมนุมนักศึกษาอีสานแล้ว ก็เกือบมิได้สูงส่งกับเพื่อนใหม่อื่น ๆ อีกเลย

มันมากับนักการเมือง

หลังจากที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เริ่มให้โควต้าแก่นักเรียนจากเขตจังหวัด ยากจนในปีการศึกษา 2524 แรกกดดันทางการเมืองก็เริ่มปรากฏขึ้น นักการเมืองบางคนพยายามผลักดันให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยให้โควต้าแก่จังหวัดที่ตนเป็นผู้แทนราษฎร แต่ยังไม่คิดที่จะได้ปรากฏว่า ผู้บริหารมหาวิทยาลัยหันเหไปต่อแรงกดดันดังกล่าวนี้

กระนั้นก็ตาม ในปีการศึกษา 2525 มีการเปลี่ยนแปลงเขตจังหวัดที่ได้รับโควต้า โดยเพิ่มเป็น 4 จังหวัด คือ ศรีสะเกษ สุรินทร์ อุบลราชธานี และร้อยเอ็ด โดยตัดมหาสารคาม ออกจากโครงการด้วยเหตุผลที่ว่ามหาสารคามเป็นจังหวัดการศึกษาซึ่งสถาบันต่างๆน่าจะมีบทบาทในเรื่องนี้ได้

ธรรมชาติ รอนเงินบริจาค

หากไม่มีการเปลี่ยนแปลงในระดับนโยบาย ทุกปีๆจะมีนักเรียนจากเขตจังหวัด ยากจนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 50 คนก้าวเข้าสู่รั้วโดม โครงการช่างเผือกดังกล่าวนี้ จะเดินเครื่องอย่างเต็มที่ในปีการศึกษา 2527 ซึ่งจะมีนักศึกษาที่เข้ามาในระบบโควตารวมทั้งสิ้น 200 คน และในปีการศึกษา 2527 อีกเช่นกัน ที่นักศึกษาโครงการช่างเผือกจะเริ่มสำเร็จการศึกษา เพื่อออกไปรับใช้บ้านเมืองสืบต่อไป

ขีดจำกัดทางการเงินทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่สามารถรับนักศึกษาจาก เขตจังหวัดยากจนได้มากนักและหากมิได้รับเงินบริจาคสำหรับจัดสรรทุนการศึกษาอย่างมากพอ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็คงไม่สามารถรับนักศึกษาตามโครงการนี้ได้มากกว่าปีละ 50 คน